

Lars Steensland

GRÅSPRÅKSORD

Nedan presenteras en lista på ord ur det s.k. gråspråket, de älvdalska gårdfarihandlarnas hemliga språk. Om ”gråarna” och deras språk kan man läsa på flera ställen; se käll- och litteraturförteckningen nedan. Materialet är värdefullt på flera sätt. Dels är det ett stycke kulturhistoria, dels är det språkligt intressant, dels kan det utgöra en källa, om man vill berika det älvdalska språket med ”hemliga” ord eller slangord.

Ordlistan är långt ifrån fullständig, men den tar upp alla ord jag funnit i tryckta arbeten.¹ Grammatiska uppgifter lämnas på samma sätt som i ordboken. Om ett ord redan finns i ordboken (eller om böjningen är oviss), anges dock här inga böjningsformer. Förkortningarna LO, P, Ö osv. förklaras i käll- och litteraturförteckningen.

aingelsdsjiet -*ę* (-*n*) -*er* **lus** (eg. ’ängelsget’, ’änglaget’). (LO)

Alin (Ålām) **Uppsala** (eg. ’svansen’). (L1)

Alir [a"lir] pl **Uppsala** (eg. ’svansarna’). (B, Ö)

alken (b.f. på Åsenmål av *alk* el. *alke*, i övriga Älvd.: b.f. *altšin*) **kälken** (jfr älvd. *alka* ’halka, glida’). (P, Ö)

arker pl **manschett(er)** (eg. ’bindslen’, ’vidjeringar’ m.m.). (Ö: *Arkär* pl b.f. ’Manschett’)

auv m **hatt** (eg. ’huv’). (P: *Auvin* b.f., Ö: *Auvin* el. *Auven* b.f.)

bend : *wårå* i *bend* vara **gravid** (vara med barn) (eg. ’sitta i kläm’ o.dyl.; jfr ordboken).

(Ö: *Å ir* i *bend* ’Havande kvinna’)

bięstamp [bię"-stāmp] -*in* (-*em*) -*er* **snusdosa** (eg. ’benkross’²). (Ö: *Biestamp*)

bläta **supa** i drygaste laget (jfr *blät sig* i ordboken). (Ö: ’supa i drygaste laget’)

briller -*n* (-*am*) -*er* **lus**. (Ö: *Brillerär* pl b.f.)

brillug (Åsenmål för *brillun*) **lusig**. (L1: *brillug*)

bråtå (Åsenmål för *brotå*, ack. av *broti*) m 1. **säng** i logiet (Ö); 2. **logi** (kvarter) (P).

(eg. ’bråte’, ’rishög’; ’björnläger av ris’). (P, Ö: *Bråtån* b.f.)

bultkwenn -*ę* (=) -*er* **slagskämpe** (eg. ’bultkvarn’). (Ö: *Bultkwenn*)

bylq b.f. f¹ **finkan** (eg. ’getingboet’). (P: *Byyla* b.f., Ö: *Byla* b.f.)

byösa f¹ duktig **kvinna** (verkar sammanhänga med älvd. *byösug* el. *byösun*, vilket enl. OÖD betyder ’som arbetar raskt, men ovårdigt’). (P: *Byesa*, Ö: *Ie byesa*)

bögelbräd **spiegel** (eg. ’tittbräde’). Se vidare ordboken. (Ö: *Bögelbräde*)

böglikus (?) oböjl. 1. ’en näsvis **tittare** som ingenting köper’ (P); 2. **tjuvtittare** (Ö).

(Jfr *bögel* ’titta’, *bögilus* ’obehagligt stirrande person’). (P: *Böglicuks*, Ö: *Böglickus*)

dalla f¹ **klocka**.³ (L2)

dallnia **femtio öre**. (B, Ö)

demba vb¹ **röka** (ordet tas upp i den betydelsen i OÖD). (Ö: *Dämba*)

dilla vb¹ **svamla** (jfr sv. slang *dilla* ’prata strunt, svamla’). (P: ’språka osäkert’, Ö: ’Tala osäkert’)

diller -*n* (-*am*) -*er* **handlande**. (jfr föreg.). (L2)

dinggel vb¹ **gå** och bära (eg. ’dingla’; ’arbeta långsamt’ m.m.⁴). (Ö: *Dingled*)

drag : *iett drag* **ettundra** (eg. ’ett drag’). (Ö: *Ett drag*)

dragu f² **fästmö** (eg. ’dragkälke’). (P, Ö)

drågå **sova** (eg. ’dra’). (P, Ö)

¹ En del ord i dessa listor, framför allt i den längsta (här betecknad Ö), hör knappast specifikt till gråspråket, men kan ju ha använts av gråarna ändå.

² Antagligen ska ordet förklaras med att snusdosan förr inte var ett ovanligt tillhygge vid slagsmål.

³ Hänger ordet samman med älvd. *dalla* ’gå långsamt o. slappt’?

⁴ Jfr äv. romaniorde *dingla* ’göra affärer, handla’.

dsylta f¹ **flicka** som gärna vill bli kramad av pojkar (eg. 'gylta, sugga, so'). (Ö: *Ie gylta*)
dyörg m **småpojke** (eg. 'spindel'). (P: *Dyergär* pl b.f., Ö: *Dyenger* pl)
dyörge vb¹ **sälja** på **kredit** (P), ge **kredit** (Ö) (jfr föreg. ord). (P, Ö: *Dyerga*)
erild [e"rild] -n (-em) -er **eldstad** (ordet lyder i älvd. *eril* o. kan ha den angivna betydelsen; det extra *d*:et kan vara tillagt i anslutning till *jäld* 'eld' och/eller efter mönster av många andra ord på -ld). (Ö: *Erildn* b.f.)
ettlyöð -q f¹ **mössa** (sammansatt av *etta* 'mössa' och *lyöða* 'komocka'). (Ö: *Ättlyeda* b.f.)
Filq (dat. *Filun*, äldre: *Filune*) **Falun** (eg. 'felan', 'fiolen'). (LO: *filq*, dat. *filune*, B, Ö: *Filu* ack. b.f.)
fisjäkk [fi"s-jäkk] -q f¹ en som alltid vill **dra** sig undan (trol. eg. 'fisjacka'). (Ö: *Fisjäck* b.f.)
fiuorddrag **tjugofem** (eg. 'fjärde-drag'. Trol. avses en fjärdedel av etthundra; jfr *drag*). (Ö: *Fjurddrag*)
fjäskus m oböjl. **fjärdingsman** (jfr *fjäskug* 'beställsamt brådslande'; 'krypande'. Obs. ljudlikheten *fjä-*). (P, Ö)
fugel vb¹ **lura** (ordet finns i älvd. bl.a. i betydelsen 'ha samlag'). (Ö)
furasira [furasì`ra] vb¹ **skaffa** handelslager (av 'furagera', dvs. 'skaffa (häst)foder'). (Ö)
gaiman n **mun, gap** (eg. 'öppning i bakugn'). (Ö: *Gaimaned* b.f.)
glugg m **öga** (eg. 'glugg'). (Ö: *Glugger* pl)
gluggbräð pl **glasögon** (eg. 'gluggbräden', 'gluggbrädor'. (Ö: *Gluggbräde* pl b.f.)
gnelluol -eð (-i) = **skoskav** (eg. 'gnällhål'). (Ö: *Gnelluel*)
gnitåskaur f **skinnfäll** (eg. 'lus-skur'). Jfr ordboken. (P, Ö)
gråe m **gårdfarihandlare** (eg. 'grå person' el. 'grå varelse'; ordet tas upp i OÖD bl. a. i betydelserna 'person som ej bar sockendräkt' o. 'gårdfarihandlare'). (Ö)
gurga vb¹ ta på **kredit**. (P, Ö)
gurger (pl av *gurg* el. *gurge*) **barn** av båda könen (ordet finns enl. Rietz' dialektordbok belagt äv. i Härjedalen). (P, Ö: *Gurgär* b.f.)
hybbuol enkel **bostad** (ordet är en förvrängning av älvd. *ybbel* n 'hybble', 'ruckel'; jag tolkar slutledet som *uol*, vilket kan betyda såväl 'kulle' som 'hål', varav det senare tycks passa bäst i sammanhanget). (Ö: *Hybb-ol*)⁵
hållker (Åsenmål, trol. pl av *olk*) m pl **byxor** (trol. eg. 'holkar', 'muddar'). (P, Ö: *Hållkär* b.f.)⁶
jamsa vb¹ **dansa** (*jamsa* betyder enl. OÖD 'jama' i Mora o. Venjan). (P, Ö)
järg m **främling** i sällskapet.⁷ (P)
järger m detsamma (Ö)
Kaifas "snål rikbonde" (jfr *Kaifas* el. *Kajafas*, överstepräst i Jerusalem på Jesu tid). (P; Ö: *En kaifas*)
karga vb¹ **kräva** (fordra betalt) (P: 'kräva – fordra betalt', Ö: 'Kräva att få betalt')
kasta vb¹ **byta** (*kasta* är enl. OÖD belagt i Våmhus i betydelsen *kastbyta*, dvs. 'byta osett'; jfr älvd. *kastbyt*). (Ö)
kessa f¹ **barnskida** (ordet finns i älvd. i betydelsen 'barnskida med klave'). (Ö: *Kessur* pl)
kimid se *tšimið*
klavi m **plånbok** (eg. 'klave'). (L2)
klinkur pl **bakända** på kvinna (ordet finns i älvd. i betydelsen 'skinka' på människa). (Ö)
klåve **plånbok** (ordet är möjligen en ombildning av *klåvå*, i sin tur ack. av *klavi*; se detta). (Ö)
knaipe m **kaffepanna** (eg. 'and'). (P, Ö: *Knaipin* b.f.)
knakka vb¹ **spela** kort (eg. 'knacka'; vid vissa kortspel knackar man i bordet). (Ö)
knallatt -n (-em) -er rundkullig hård **hatt** (eg. 'tändhatt', 'knallhatt'). (Ö: *Knallhatt*)
knaster *knastred* (*knastre*) hårt **bröd** (eg. 'knaster'). (Ö: *Knastred* b.f.)

⁵ Det är ovisst om *h* ska uttalas.

⁶ Det är ovisst om *h* ska uttalas.

⁷ Har ordet samband med *järga* 'ärg'?

- knaul* m **potatis** (eg. 'knöl'). (P: *Knauler* pl, Ö: *Knaulär* pl b.f.)
- kobde* m lite större **småpojke** (jfr ordboken). (P, Ö: *Kobdär* pl b.f.)
- krabb* -in (-em) -er **nasare** (Ö), **skoremsnasare** (P)
- krambel* n **huvud** (eg. 'ställning' o.dyl.). (Ö: *Krambled* b.f.)
- krampa* f¹ **häst** (eg. 'krampa', 'märla'; jfr äv. sv. kamp 'häst'). (P, Ö)
- krettsa* f¹ **stol** (eg. 'pall', 'litet säte'). (P: *Kretsur* pl, Ö: *Krettsor* pl)
- krukka* f¹ **tjugofem öre**.⁸ B: *krucka*, Ö: *Krucka*)
- krulle* *krulln* (*krullam*) *kruller* **judisk nasare**.⁹ (Ö: 'Jude-nasare')
- krykkel* f¹ **länsman** (eg. 'klyka'). (B: *krykla* b.f., P, Ö: *Kryckla* b.f.)
- kutter* *kuttred* (*kuttre*) **kött** (ordet förefaller vara en förvrängning av kött, möjligen under inverkan av sv. kutter). (B: *kuttred*, P: *Kuttred* b.f.)
- kuot* -eð **kött** (ordet förefaller vara en variant av el. missuppfattning för *kutter*). (Ö: *Kuoted* b.f.)
- kuttrasju* en **svordom** (jfr sv. 'kuttrasju'). (Ö)
- kwegel* f¹ **samekvinna, lappkvinna** (eg. 'kotte'). (P, Ö: *Kvegel*)
- kweglus* m oböjl. **snål förlagsman** (i älvd. finns förutom ordet *kwegel* 'kotte' enl. OÖD också ett verb *kwegel* i betydelsen 'tränga(s)', 'tränga (sig)'). (B: *kweglus*, P, Ö: *Kveglus*)
- kårågnit* [kå"rå-gnit] -eð (-e) **lamm** och **killingar** (jfr *kårå* 'raka'; 'knoga' m.m. resp. *gnit* 'lusägg', 'gnet'; jfr äv. följ.). (Ö: *Kårågnited* b.f.)
- kåråld* [kå"råld] -n (-em) -er **gumse** (eg. 'redskap, anv. att dra åt sig säden med i torkstugan'; 'besvärlig person' m.m.; se OÖD). Ö: *Kåråldn* b.f.)
- kåv* m **handelssäck** (eg. 'kalv'. Handelssäcken var ofta gjord av kalvskinn.). (P, Ö: *Kåvin* b.f.)
- labba* vb¹ **gå** (ordet finns enl. OÖD i Malung i betydelsen 'gå tungt och klumpigt'). (Ö)
- lagtavel* trol.: [la"g-tave·l] -tavlq (-tavlung) -tavlur **präst** (eg. 'lagtavla'. Torde syfta på Mose lag, alltså 10 Guds bud, som prästen krävde att man skulle kunna). (B: *lagtavla* b.f., P, Ö: *Lagtavla* b.f.)
- laipa* f¹ **bröd** (L1, P); **limpa** (Ö) (jfr samiska *laipe*, finska *leipä* 'bröd'). (L1, P, Ö)
- lakken* m (b.f. på Åsenmål av *lakk* el. *lakke*, i övriga Älvd. b.f. *lattsin*) den äkta **mannen** (ordet sannolikt en omkastning av *kalln* 'karlen'). (B: *lakken*, P, Ö: *Lacken*)
- lauðer* -n (*lauðram*) *lauðrer* **latmask** (ordet har enl. OÖD betydelserna 'lave el. hylla i kvarn el. torkstuga' o. 'underlag el. golv för den undre kvarnstenen', och det kan också användas om 'lång otymplig individ'). (Ö: *Lauðrär* pl b.f. 'De lata')
- lauðrus* oböjl. **latmask** (jfr föreg.). (P: *Lauðrus* 'en lat en')
- lausa* vb¹ göra ngn **pank** (eg. 'lusa', 'avlusa'. Jfr sv. luspank). (P, Ö)
- leðern* m b.f. **hustrun** (eg. 'fladdermusen'). (B: *lädern*, P, Ö: *Lädern*)
- lekk* m **klockkedja** (eg. 'kedja, kätting'; 'länk')
- lerpa* vb¹ **tappa** (ordet finns enl. OÖD på Sollerön i betydelsen 'drälla, spilla'; 'av slarv tappa'). (P, Ö)
- likka* f¹ **snösocka**.¹⁰ (P: *Lickur* pl, Ö: *Lickor* pl)
- likå* q ofta **gå** på flera ställen. (Ö: *Likå-å*)
- lira* vb¹ **anska**. (L2)
- liuoster fast* vb¹ göra **gravid**, göra med barn (eg. 'ljustra fast'). (Ö: *Ljustrad fast* 'Gjort en flicka med barn')
- luku* f² **dotter** (eg. 'lucka'). (B: *luku* b.f., P, Ö: *Luku* b.f.)
- lukur* m **skojare** (eg. 'långhyvel' el. 'foghyvel'). (Ö)
- lukå* f² (äldre grundf. av *luku*; se detta) **flicka**. (L2)
- lurka* vb¹ **truga** (på) (ordet finns enl. OÖD i Malung i betydelsen 'gå sakta och dröjande').

⁸ I älvd. finns enl. OÖD ett ord *krukka* som betyder 'dåligt, slött eggverktyg'. Finns här ett samband?

⁹ Ordet torde syfta på föreställningen att judarna ofta hade krulligt hår.

¹⁰ Har ordet samband med *lekk* 'länk' som i *sniuosukklekk* 'järntrådskedja under snödamaskens hålfot'?

- (Ö: 'Truga på någon')
- lyttşa* f¹ **hund** (eg. 'ögla'; 'hyska'; 'maska'). (P: *Lyttşa*)
- lyöða* f¹ 1. **mössa** (P); 2. **liggplats** (Ö) (eg. 'komocka'; 'loska'). (P, Ö: *Lyeda*)
- låjq* f¹ b.f. **Leja** (firma i Stockholm). (eg. 'lyan'). (LO)
- maksa* vb¹ **fråga** sig fram (P); **fråga** vad det kostar (Ö) ('baxa', t.ex. 'medelst stör el. järnspekt sakta flytta en tung sten'). (P, Ö: *Maxa*)
- manggel* **snöa** el. **regna** (ordet torde vara identiskt med *maunggel*, yngre: *manggel*, 'mangla'). (Ö: *Mangler* 'Snöar regnar')
- marknaðsglas* **mun** (eg. 'marknadsfönster'). (L2: *marknasglased* b.f.)
- mqlað* **snål** (eg. 'målad'). (observera att älvd. *snql* 'snål' innehåller samma ljudföljd *ql* som *mqlað*). (P: *Målad*, Ö: *Målad*)
- nakke* m **pojke, son** (eg. 'nacke'). (P, Ö: *Nackär* pl b.f.)
- nalla* vb¹ **småstjåla** (nalla) (ordet finns äv. i sv. i denna betydelse, liksom enl. OÖD i Leksand o. Malung). (Ö)
- niuop* f stark **hand** (eg. 'nypa'; 'pincett'; 'eldtång'). (Ö: *Njuepe* b.f. 'En stark hand')
- olk* m se *hålker*
- plugglaus* -e (-n) **skolmästare** (skollärare) (eg. 'plugglus'). (P)
- putta* vb¹ **famna** en kvinna (i Uppland kan ordet enl. Rietz betyda 'kyssa'). (Ö)
- ragel* n **brännvin** (eg. 'rangligt föremål' m.m.). (B: *ragled*, P, Ö: *Ragled* b.f.)
- raltus* [ra'lltus] oböjl. en som bara vill gå och **prata** (jfr *ralta* 'vanka, vandra, ströva'). (Ö: *Ralltus*)
- rambelkwenn* -e (=) -er **pratsjuk kvinna** (eg. 'bullerkvarn'). (P: *Rambelkwenn*; Ö: *Rambelkwenn*)
- ranaler* pl **loppor**. (Ö: *Ranalär* pl b.f.)
- rant* -n (-em) -er **same, lapp** (i Lima finns enl. OÖD ett ord *rant* som betyder 'får', i Venjan betyder det 'lamm' o. 'lång och smal person'. Jfr vidare älvd. *ranta* 'ranta', 'springa omkring'). (P, Ö)
- rappel* n **småsaker** (ordet finns i älvd. i den betydelsen). (P: *Rapped* b.f.)
- Rappelby* **Eskilstuna** (bildat på föreg.). (Ö)
- Rapplum* (till synes dat. pl. av *rappel*) **Eskilstuna** (jfr föreg.). (L2)
- raskestş* n **ask** för småsaker (ordet finns i älvd. i den betydelsen). (Ö: *Raskestsed* b.f.)
- Rasklq* f¹ b.f. **Eskilstuna** (ordet förklaras i ONB). (L1: *Raskla*, L2: *Rasklun*)
- rennkall* m **strömning** (eg. 'varpa'). (L1: *renn-kallär* pl b.f., B: *rennkallär* pl b.f., P: *Rennkallär* pl b.f., Ö: *Renkaller* pl)
- rimfi* trol. oböjl. **kaffe**. (B, P, Ö)
- ripå* **mucka** gräl (eg. 'rapa'). (Ö)
- rudika* f¹ **fyllaktig** kvinna. (Ö)
- rumpa* vb¹ **lura** (eg. 'svansa'). (P; Ö: *Rumpa-ed*)
- ruova* f¹ 1. **klocka** (ur); 2. **kvinnobröst** (eg. 'rova'; ordet välkänt äv. som sv. slang i betydelsen 'klocka'). (Ö; Ö: *Ruevor* pl)
- rwiðul* se *wriðul*
- rål* n **öl** (ordet torde vara Åsenmål för *rol* med grundbetydelsen 'skrål', 'skrån'). (B: *råled*, P, Ö: *Råled* b.f.)
- rövåsaks* f ett slags **skinnsäck** (eg. 'rävsax'). (Ö: *Rövåsax*)
- sadrakk* **opålitlig** person (trol. samma ord som Sadrak el. Shadrak, en gudfruktig man i Daniels bok, kap. 3). (Ö: *Sadrack* 'En riktigt opålitlig')
- saurkruok* -*kruotşin* (-*kruotşem*) -*kruoker* **pipa** (P äv.: 'järnpipa') (eg. 'surkrok'). (P: *Saurkruoken* b.f., Ö: *Saurkroken* b.f.)
- sauvelstår* (Åsenmål för *sauvelstor*) m **bössa** (gevär) (eg. 'sovelkäpp'). (Ö: *Sauvelstårn* b.f.)
- sidira* [si'dira] vb¹ **förlora** (ordet finns i älvd. i denna betydelse; en vanlig variant är *sidir*). (Ö)
- sjabba* vb¹ **äta** (jfr t.ex. sv. slabba o. flera sv. dialekters *sabba* 'söla', 'orena') (L1, P, Ö)

sjuest [šiu"-esst] -n (-em) -er **toffel** (eg. 'sjöhäst'. Jfr *pissest* 'toffel gjord av gammal stövel el. sko'). (Ö: *Sju-ester* pl)

sjägel [šjä"gel] vb¹ **kasta** (Ö); **kasta** åt någon varor för underpris (P). (eg. 'kasta'). (Ö: *Sjägled* 'Kastade'; P: *Sjägled*)

sjäkk m **penningpung** (eg. 'säck?'). (Ö: *Sjækken* b.f.)

själas vb¹ hålla på att **dö, gå** åt (ordet tas upp i OÖD i betydelsen 'ge upp andan', 'dö', 'förgås'). (P: 'dö, hålla på att gå åt', Ö: 'Höll på att dö')

sker n **socker** (eg. 'klippa'; 'skär'; 'berg i dagen'. Sockret köptes på den tid ofta i hårda sockertoppar.). (B: *skerred* b.f., P, Ö: *Skered* b.f.)

skrottn gammal **käring** (el. trol. 'den gamla käringen') (ordet kan jämföras med sv. **skrutt** o. **skrott**, liksom med transtrandsmålets *skrött* 'sjuk och klen gammal man' – OÖD). (B: *skrotten*, P, Ö: *Skrottn*)

skårer pl **getter** (kanske har detta ord ett samband med *skåra* som enl. OÖD betyder 'vara yster' el. 'springa omkring' i Venjan o. 'skena' i Orsa). (Ö: *Skårär* b.f.)

slaggen (b.f. på Åsenmål, trol. av *slagg*, i övriga Älvd. b.f. *sladdšin*) **grytan** (eg. 'slaggen?'). (P, Ö)

slapprus oböjl. **svavelpredikant** (P), **predikant** (Ö). (Jfr *slapper* 'pladdra')

slieta -ð (*slietq*) = **bord** (eg. 'det släta'). (P, Ö: *Slietad* b.f.)

slietn **krona** (ss. mynt) (trol. besläktat med *sliet* 'slät'). (B: '1 krona'; Ö: 'En krona')

slupur -n (-em) **våghals** (P, Ö)

slurk m **tafsig** person (eg. 'slurk'; jfr Våmhusmålets *slurpa*, som enl. OÖD betyder 'lortaktig kvinna'). (Ö)

slyöða f¹ **släde** (eg. 'katsa', 'pata' (fiskfälla)). (Ö: *Slyeda*)

snutås *snutäs* – *snutäs* – *snutås* **kyssas** (i älvd. finns ordet *snutå*, som enl. OÖD bl.a. betyder 'smutta' o. 'nosa på'. Jfr äv. *snautas* 'kyssas'). (Ö)

spajel (variant av *spaile*) m **ansikte** (eg. 'spegel'). (Ö: *Spajeln* b.f.)

spiuota f¹ **flickslyna** (jfr dels älvd. *spiuot* 'spjut', dels *spjotta* 'lättfärdig kvinna'; 'tossa'; 'yrhätta'). (Ö: *Spjueta*)

spjål n **katt** (eg. 'rakt uppstående svans', t.ex. på katt). (Ö: *Spjåled* b.f.)

spjåldborg [spjä`lld-borrg] m **katt** (eg. 'bråkmakare' o.dyl.¹¹). (Ö)

spretta vb¹ **fråga** (eg. 'sprätta'; 'spritta'; jfr äv. älvd. *spyra* 'fråga', som också innehåller konsonanterna *s, p, r*). (Ö: *Sprätta*)

staunggraiðer -n (-am) -er **korv** (eg. 'stångridare', 'stångryttare'). (L2: *staungg-rajðerär* pl b.f., Ö: *Stangraider*)

steðe m **stad** (eg. 'städ'; obs. ljudlikheten). (Ö: *Städn* b.f. 'Staden')

strik n **handelsstråk** (väg) (ordet tas upp i OÖD i betydelsena 'streck', 'stråk' m.m.). (Ö: *Stritsed* b.f.)

stšurr oftast oböjt **småpengar** (Ö), **småslantar** (P), (kosing) || *int ien stšurr* inte ett **kopek** (inte ett rätt öre) (LG). (Ö: *Stjurr*, P: *Stsjurr*)

Sturbylq f¹ **Stockholm** (eg. 'storgetingboet'). (Ö: *Sturbyla* b.f.)

Sturbyn (variant av *Sturbynn*) m b.f. **Stockholm** (eg. 'storbyn'). (LO)

styörter pl **sill** (eg. 'stjärtar', jfr sv. **sillstjärt** i betydelsen 'sill'). (B: *styertär* pl b.f., P: *Styertär* pl b.f., Ö: *Styert-är* pl b.f.)

sullkuorv -in (-em) -er **oordentlig** person (bildat av *sulla* 'bete sig oordentligt' o. *kuorv* 'korv'). (Ö: *Sullkorv* 'Oordentlig i allt')

sumptrull -eð (-e) = **spåkäring** (eg. 'sumptroll'; somliga kvinnor spådde i kaffesump). (Ö)

Swalleð n b.f. **Sundsvall** (eg. 'svallisen'). (LO)

synde b.f. (?) **sill** (eg. 'synden?'). (L1: *synnde*)

såka **släppa** efter (eg. 'saka'). (P, Ö)

¹¹ Det är frestande att koppla ordet till det gamla mansnamnet Spjålbo.

- tettskruoker* m pl **fötter** (P), **fotblad** (Ö). (Jfr ordboken). (P: *Tettskruoker* pl b.f.; Ö: *Tettskrouker* 'Fotblad när man ligger på rygg och sträcker ut benen')
- tieras* -eð **fläsk** (enl. Rietz' dialektordbok från 1860-talet finns ordet *teras* belagt i betydelsen 'svin' just i Åsens by i Älvd.).¹² (B, Ö)
- tjame* se *tšam*
- tjåvå* **smaka** (ordet finns i älvd. i betydelsen 'vattnas i munnen'). (Ö: *Ed tjäver*)
- tobålå* **betalt** (ordet förefaller vara en förvrängning av *bitålåð* 'betalt'). (L2)
- torpa* vb¹ uträtta **naturbehov** (skita) (Möjligen hänger ordet samman med älvd. *tuorp* 'boss', 'skräp'. Jfr dock sv. 'förrätta sin tarv'). (Ö: 'Göra naturbehov')
- tranta* f¹ mindre begåvad **ungmö**. (P: 'gambkulla, som är mindre för sig', Ö: 'Gambkulla mindre för sig')
- tregg* m **krage** (P), hård **krage** (Ö). (eg. 'vidjeband'). (P, Ö: *Treggen* b.f.)
- tšame* (-in) **mjölken** (*tšame* gör intryck av att vara en omkastning o. förvrängning av Åsenmålets *mjåtšę* 'mjölken'). (B: *tjame*, Ö: *Tjame*)
- tšamin* (b.f. av *tšam* el. *tšame*) m **grosshandlare** (P), **förlagsman** (P), **huvudförlagsman** (Ö). (P, Ö: *Tšamin* b.f.)
- tšimið* [tšɪ"mið] **mycket** (en omkastning av älvd. *mitšid* 'mycket'; samma bakgrund har *tsy* i Malungs skinnarmål). (L2: *kimid*)
- tšyötstår* [tšyö"t-står] (Åsenmål för *tšyötstor*) -'n (-em) -er **bössa** (gevär) (eg. 'köttkäpp'). (Ö: *Kyetstårn* b.f.)
- tuomtkall* m **hembränningsapparat** (eg. 'tomte'; jfr ordboken). (Ö: *Tuomtkall* 'Brännvinsapparat')
- tusslug* (Åsenmål för *tusslun*) **senfärdig** (jfr ordboken) (Ö: 'Småfärdig')
- tylla* f¹ **bädd** (ordet torde ha ett samband med älvd. *ty'lla* 'rulle', 'ngt hoprullat'). (Ö)
- tåver* (Åsenmål för *tover*) n **smör** (eg. 'smörja', 'smet'). (B: *tåvred* b.f., P, Ö: *Tåvred* b.f.)
- uoldug* (Åsenmål för *uoldun*) **skyldig** (P), **skyldig** för varor (Ö). (jfr *uolda* 'vålla' m.m.)
- uolu* f² **flicka** (eg. 'håla' m.m.). (Ö)
- welta* f¹ **tygbunt** (eg. 'välta'). (P: *Veltor* pl)
- wriðul* [wri"ðul] (man väntar sig i äldre språk: *rwiðul*) -n (-em) -er **korkskruv** (ordet bildat av verbet *rwaiða* 'vrída' o. är nära besläktat med *rwiði* m 'spak'). (Ö: *Vriduln* b.f.)
- yvens* särdeles **bra** (ordet enl. OÖD belagt bl.a. i Mora; jfr sv. hyvens). (Ö)
- yötša* f¹ **ångbåt** (eg. 'eka'). (Ö: *Yetsa*)
- ålå* *älär* – *äläð* – *ålåð* **springa** (ordet betyder 'halka' i Orsa o. 'krypa, kräla' bl.a. i Mora. Jfr älvd. *ali* 'svans'). (P, Ö)
- ålåell* -q f¹ **lärarinna** (eg. 'skogsödlä'). (Ö: *Ålåella* b.f.)
- åvan*, *ien* en **sup** (eg. 'en halv'). (Ö: *En åvan*)

SVENSKT INDEX

- ansikte** *spajel* (variant av *spaile*) m
- anskaffa** *lira*
- ask** för småsaker *raskestš* n
- bakända** på kvinna (skinkor) *klinkur* f pl
- barn** ("barn av båda könen") *gurger* m pl. 'med barn' se **gravid**
- barnskida** *kessa* f
- betalt** *tobålå*
- bonde** 'snål, rik bonde' *Kaifas* m
- bord** *slieta* n
- bostad**, enkel *hybbuol*¹³

¹² Enl. annan uppgift kan ordet också betyda 'smör' (LG).

bra 'särdeles bra' *yvens*
brännvin *ragel* n
bröd *laipa* f. 'hårt bröd' *knaster* n
bröst jfr **kvinnobrust**
byta *kasta*
byxor *hålker* (Åsenmål, annars *holker* el. *olker*¹⁴) m pl
bädd *tylla* f
bära jfr **gå**
bössa 1. *tšyötstår* (Åsenmål, annars *tšyötstor*) m; 2. *sauvelstår* (Åsenmål, annars *sauvelstor*) m
dansa *jamsa*
dilla se **svamla**
dotter *luku* f
dra sig undan 'en som alltid vill dra sig undan' *fisjäkk* f
duktig jfr **kvinna**
dö *själas*
eldstad *erild* m
Eskilstuna 1. *Rasklq* f b.f.; 2. *Rapplum*; 3. *Rappelby* m. – Se vidare ONB
etthundra *iett drag*
Falun *Filq* f b.f.
famna (en kvinna) *putta*
femtio öre *dallnia*
finkan *bylq* f b.f.
fjärdingsman *fjäskus* m
flicka 1. *lukå* (äldre grundform för: *luku*) f; 2. *uolu* f.
 'flicka som gärna vill bli kramad av pojkar' *dšylta* f. Se äv. följ.
flickslyna *spjuota* f
fläsk *tieras* n
fordra se **kräva**
fotblad *tettškrucker* m pl
fråga vb *spretta*. 'fråga sig fram' *maksa*; 'fråga vad det kostar' *maksa*
främling i sällskapet *järg* (P), *järger* (Ö)
fyllaktig kvinna *rudika* f
fästmö *dragu* f
förlagsman (grosshandlare) 1. *tšamin* m b.f.; 2. (snål förlagsman) *kweglus* m
förlora *sidira*
fötter *tettškrucker* m pl
gammal jfr **käring**
gap *gaiman* n
getter *skårer* pl
gevär se **bössa**
glasögon *gluggbräð* n pl
gravid 'göra gravid' (göra med barn) *liuoster fast*;
 'vara gravid' (vara med barn) *wårå i bend*
grosshandlare se **förlagsman**
grytan *slaggen* m b.f.
gräl jfr **mucka**
gumse *kåråld* m

¹³ Det är ovisst om *h* ska uttalas.

¹⁴ Det är ovisst om *h* ska uttalas.

17 mars 2018

gå *labba*. 'gå och bära' *dinggel*; 'gå åt' se **dö**; 'ofta gå på flera ställen' *likå q*
gårdfarihandlare *gråe m*
hand 'stark hand' *niyop f*
handelslager se **skaffa**
handelsstråk (väg) *strik n*
handelssäck *kåv m*
handlande *diller m*
hatt *auv m*. 'rundkullig hård hatt' *knallatt m*
havande se **gravid**
hembränningsapparat *tuomtkall m*
hund *lyttşa f*
hundra se **etthundra**
hustrun *leðern m b.f.*
huvud *krambel n*
häst *krampa f*
jude se **nasare**
järnpipa se **pipa**
kaffe *rimfi*
kaffepanna *knaipe m*
kasta *sjägel*. 'kasta åt någon varor för underpris' *sjägel*
katt 1. *spjål n*; 2. *spjäldborg m*
killning se **lamm**
klocka (ur) 1. *dalla f*; 2. *ruova f*
klockkedja *lekk m*
kopek 'inte ett koppek' (inte ett rött öre) *int ien stşurr*
korkskruv *wriðul* (mer genuint skulle vara: *rwiðul*) *m*
kort 'spela kort' *knakka*
korv *staunggraiðer m*
kosing se **småpengar**
krage (hård) *tregg m*
krama jfr **famna, flicka**
kramsjuk jfr **flicka**
kredit 'ge kredit' *dyörge (Ö)*; 'sälja på kredit' *dyörge (P)*; 'ta på kredit' *gurga*
krona (ss. mynt) *slietn (m b.f.?)*
kräva (fordra betalt) *karga*
kvinna 1. (duktig) *byösa f*; 2. (pratsjuk) *rambelkwenn f*; 3. (fyllaktig) *rudika f*
kvinnobröst *ruova f*
kyssas *snutås*
kälken *alken* (Åsenmål, annars *altsin*) *m b.f.*
käring, gammal *skrottn*
kött 1. *kutter n*; 2. *kuot n*
lamm och killningar *kårågnit n*
lapp se **same**
lappkvinna se **samekvinna**
latmask 1. *lauðrus m*; 2. *lauðer m*
Leja (firma i Stockholm) *låjq f b.f.*
liggplats *lyöða f*
limpa *laipa f*
logi (kvarter) *bråtå* (Åsenmål, annars: *brotå*, äldre grundf.: *broti*) *m*
loppor *ranaler pl*

lura 1. *rumpa*; 2. *fugel*
lus 1. *aingelsdsiet* f; 2. *briller* m; 3. (löss) *ranaler* pl
lusig *brillug* (Åsenmål, annars: *brillun*)
länsman *krykkel* f
lärare se **skollärare**
lärarinna *ålåell* f
man 'den äkta mannen' *lakken* m b.f.
manschetter *arker* m pl
mjölken *tšameç* f b.f.
mucka gräl *ripå*
mun 1. *marknaðsglas* n b.f.; 2. (gap) *gaiman* n
mycket *tšimið*
mössa 1. *lyöða* f; 2. *ettlyöð* f
nalla se **småstjäla**
nasare 1. *krabb* m (Ö; P: 'skoremsnasare'); 2. (judisk) *krulle* m
naturbehov, uträtta *torpa*
nypa jfr **hand**
oordentlig person *sullkuorv* m
opålitlig person *sadrakk* m
pank 'göra ngn pank' *lausä*
penningpung *sjäkk* m
pipa (järnpipa) *saurkruok* m
plommonstop jfr **hatt**
plånbok 1. *klavi* m (L2); 2. *klåve* m (Ö)
pojke (son) *nakke* m
potatis *knaul* m
prata 'en som bara vill gå och prata' *raltus* m
pratsjuk kvinna *rambelkwenn* f
predikant *slapprus* m
präst *lagtavel* f
regna se **snöa**
röka *demba*
same *rant* m
samekvinna *kwegel* f
senfärdig *tusslug* (Åsenmål, annars: *tusslun*)
sill 1. *syndeç* f b.f.; 2. *styörter* m pl
skaffa jfr **anskaffa**. 'skaffa handelslager' *furäsira*
skida se **barnskida**
skinna jfr **pank**
skinnfäll *gnitåskaur* f
skinnsäck (ett slags) *rövåsaks* f
skita se **naturbehov**
skojare *lukur* m
skollärare se **skolmästare**
skolmästare *plugglaus* (f)
skoskav *gnelluol* n
skyldig (för varor) *uoldug* (Åsenmål, annars *uoldun*)
slagskämpe *bultkwenn* f
slarver jfr **oordentlig**
slyna se **flickslyna**

släde *slyöða* f
släppa efter *såka*
smaka *tjåvå*
småfärdig se **senfärdig**
småpengar *stšurr*
småpojke 1. *dyörg* m; 2. (lite större) *kobde* m
småsaker *rappel* n
småslantar *stšurr*
småstjåla *nalla*
smör *tåver* (Åsenmål, annars: *tover*) n
snusdosa *biestamp* m
snål *mqlað*. Se äv. **bonde, förlagsman**
snöa (el. regna) *manggel*
snösocka *likka* f
socker *sker* n
son se **pojke**
sova *drågå*
spiegel *bögelbräð* n
spela 'spela kort' *knakka*
springa *ålå*
språka osäkert se **svamla**
spåkåring *sumptrull* n
spörja se **fråga**
stad *steðe* m
Stockholm 1. *Sturbylq* f b.f.; 2. *Sturbyn* (lokalt, annars: *Sturbynn*) m b.f. – Se vidare ONB
stol *krettša* f
strömming *rennkall* m
Sundsvall *Swalleð* n b.f.
sup 'en sup' *ien åvan* m
supa *blåta*
svamla *dilla*
svavelpredikant *slapprus* m
svordom (trol. avses en viss svordom) *kuttrasju*
sålja 'sålja på kredit' se **kredit**
sång i logiet *bråtå* (Åsenmål, annars: *brotå*, äldre grundf.: *broti*) m
tafsig person *slurk* m
tala osäkert se **svamla**
tappa *lerpa*
tittare "en nåsvis tittare som ingenting köper" *böglikus* (?) m
tjugofem *fuorddrag*. 'tjugofem öre' *krukka* f
tjuvtittare *böglikus* m
toffel *sjuest* m
truga *lurka*
tygbunt *welta* f
ungmö *tranta* f
Uppsala 1. *Alin* m b.f.; 2. *Alir* m pl b.f.
våghals *slupur* m
ångbåt *yötša* f
åta *sjabba*
öga *glugg* m

17 mars 2018

öl *rål* n
öre se kopek

KÄLLOR OCH LITTERATUR

- Björklund, Stig: "Gammalt och nytt i älvdalsmålet" [i:] Solders, Severin m.fl.: *Älvdalens sockens historia*. Del V. Stockholm 1958, s. 149–193. = B
- "Gråmål" [osignerad artikel, baserad på material från Staffan Lars Persson från Åsen, i:] *Skansvakten*. Elfdalens Hembygdsförenings midsommartidning 1955, No 40, s. 18. = P
- Levander, Lars: *Livet i en Älvdalsby före 1870-talet*. Stockholm 1914, s. 47–48. = L1
- Levander, Lars: "Ord ur det forna skinnarmålet i Älfdalen". Otryckt ordsamling, förvarad vid SOFI, Uppsala. [Endast ett fåtal ord ur detta material har här utnyttjats. Samlingen bör gås igenom i sin helhet.] = LO
- Levander, Lars: *Älvdalskt arbetsliv under årtiondena omkring 1800-talets mitt*, utgiven av Stig Björklund. (Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:8). Uppsala 1953, ss. 306, 325. = L2
- Stensland, Lars: *Var åvå dier ferid? Älvdalska namn på orter utanför Älvdalen med kulturhistoriska kommentarer (= Namn och samhälle 18)*. Uppsala 2006. = ONB
- "Övdalsgråer" [av signaturen KK i:] *Släkt och Hembygd*. Åsens hembygds- och släktforskningsförenings tidning. Nr 10, 1995, s. 53–56. = Ö

Ett par exempel stammar från mina egna uppteckningar i Åsen. = LG

För jämförelser och bakgrund har använts:

- Björklund, Stig: "Malungsmål och skinnarmål i språkprov" [i:] Stig Björklund: *Dalmålsstudier*. Festskrift till Stig Björklund på 75-årsdagen den 19 februari 1994. Uppsala 1994, s. 133–157.
- Levander, Lars & Björklund, Stig m.fl.: *Ordbok över folkmålen i Övre Dalarna (= Skrifter utg. av Språk- och Folkminnesinstitutet genom Dialektavdelningen, Serie D:1)*. Uppsala 1961–2002. = OÖD
- Rietz, Johan Ernst: *Svenskt dialektlexikon*. Ordbok öfver svenska allmogespråket. [Nytryck]. Lund 1962.